

Verlangen als levenslijn

Zr. Hildegard Schoffelmeer c.r.s.s. heeft zich opnieuw verdiept in de drie klassieke geloften voor religieuzen en zij vraagt in deze bijdrage aandacht voor verlangen als grond van religieuze geloften.

1. Geloften in het religieuze leven

Sinds de Middeleeuwen kent het kerkelijk recht drie geloften voor degenen die zich aan God willen toewijden. Deze mensen beloven armoede, zuiverheid en gehoorzaamheid.

Wat houden deze drie geloften in?

Ze betreffen drie basale menselijke talenten. De eerste slaat op het vermogen van de mens om te bezitten en bezit te beheren. De gelofte van zuiverheid ordent het vermogen om relaties aan te gaan en vruchtbaar te zijn. De derde gelofte betreft het menselijk vermogen om macht uit te oefenen en de eigen wil te sturen.

Ik zou hier enkele aantekeningen bij willen maken.

- Wat betreft een individu. Ieder mens zal stelling moeten nemen met betrekking tot bezit, seksualiteit en macht.
- Wat betreft een groep. Iedere groep moet, ongeacht het doel, altijd bindende afspraken maken met betrekking tot bezit, affectie en macht. Uiteraard geldt dit ook voor een groep religieuzen.
- Geloften geven inhoud aan het religieuze verlangen. Ze hebben de functie om de religieuze gedrevenheid te structureren.
- Die binding via geloften wordt *vrijwillig* aangegaan. Echter, het individu groeit en verandert, de inhoud van de geloften is en blijft voor iedereen hetzelfde.
- Het gezegde gelijke monniken gelijke kappen gaat niet op, en heeft zelfs diepgaande problemen gegeven. Iemand als Augustinus zou overigens het onderliggende idee hartgrondig verfoeien, want hij eist respect en aandacht voor het individu.
- Religieus leven is in en buiten de kerk op den duur helemaal geïdentificeerd met deze drie geloften. Dat leidde in de loop van de tijd tot grote verwarring.

Op den duur is bovendien een vertekend beeld ontstaan van religieuzen op grond van de geloften. Met name vrouwelijke religieuzen werden voorwerp van grappen: *'arme nonnetjes'*, *'steriele maagden'* en *'serviele wezentjes'* (pastroosmeiden). Deze karikaturen zijn voor mij niet acceptabel en vervullen mij zelfs met diepe weerzin.

Door de geloften hebben religieuzen veel geleden, maar anderzijds hebben die geloften hun leven geïntensiveerd.

Wat bedoel ik daarmee? De geloften werden geformuleerd en vastgelegd en daarnaast waren er vaak de onnodige en irritante, ongeschreven regels. Hier doet zich de wet van de weerstand gelden, die krachten oproept die vergelijkbaar zijn met hetgeen er gebeurt wanneer je vuurstenen tegen elkaar slaat. Maar voordat er daadwerkelijk vuur ontstaat, kun je al afgebrand zijn. Velen hebben het gevecht - vaak een langdurig en uiterst pijnlijk proces - opgegeven, anderen zijn erdoor gegroeid.

Ik zelf, die nooit enige inspiratie aan de geloften heb ontleend, heb welbewust gekozen voor een leven van soberheid, van ongehuwd zijn en voor een leven van ongewisheid. Na ruim vijftig jaar is mijn ervaring dat soberheid sterk maakt, dat ongehuwd zijn een ruim veld openlaat om je aandacht te geven aan ieder die je ontmoet, dat gehoorzaamheid creatief maakt omdat je een meedenkend mens wordt. Bij veel religieuzen heb ik diezelfde bevrijdende

ervaringen geproefd. Dat neemt niet weg dat het velen anders is vergaan, en dat zij vaak diep hebben geleden.

Vroeger werd tijdens iedere retraite aan elke gelofte afzonderlijk een conferentie gewijd. Nog niet zo lang geleden heb ik toch eens doorgevraagd, of over de gelofte van maagdelijkheid in het Evangelie nog iets anders was te vinden dan de rijke jongeling, die jaarlijks werd opgevoerd.

Jezus heeft over armoede, maagdelijkheid en gehoorzaamheid niet leerstellig uitgeweid maar zijn levensstijl was zijn leer. Hij was met hart en ziel afgestemd op de oriëntatie van wie hem lief was, de Vader. Die oriëntatie zijn wij gaan noemen het Rijk Gods. Het Rijk Gods staat voor Gods concept: het Goddelijke milieu - een onbegrijpelijk broze, sterfelijke schepping waarin mensen door lief en leed tot geestelijke groei komen. Een schepping die een voor ons onzichtbare voltooiing kent. Zo is ons beloofd. Zo geloven wij.

Ongelukkig zijn wij met de formulering: de wil van de Vader. Die formulering is ongeschikt, omdat deze mensen ongelovig en vaak diep ongelukkig heeft gemaakt.

Jezus ondersteunt zijn afstemming op de Vader door het gebruik van zijn menselijke talenten: met zijn vermogen tot liefhebben was hij uiterst beschikbaar voor mensen, hij hechtte niet aan bezit. Macht als menselijk vermogen liet hij zich afnemen, tot op het kruis.

Wat Jezus wel formuleerde: *'Leert van mij dat ik zachtmoedig en nederig ben.'* Aan die les heb je je handen vol.

Vandaag, in een maatschappij die Jezus Christus niet meer als inspiratiebron wil vermelden, zijn deze elementen van zijn leefstijl gemeengoed geworden. Matigheid onderstrepen wij als een gezonde wijze van leven. Je vrijwillig inzetten voor je naaste wordt gezien als burgerplicht. Je wil, je visie niet opdringen is een actuele levensles, evenals rekening houden met een ander en diens eigenheid respecteren. En voor je naaste omgeving geldt in het bijzonder: voeg je naar wie je lief zijn.

Zeker voor **zuiverheid** is de opvatting gelijke monniken gelijke kappen vaak een breekpunt geweest, want de emotionele ontwikkeling was uiteraard strikt persoonlijk. En strikt persoonlijke relaties spoorden soms niet met het gemeenschappelijke ideaal. Velen hebben, via grote geestelijke nood, hun geloften verbroken en gekozen voor een huwelijk of andere relatie. Veel is er geworsteld met trouw aan het gegeven woord en de volstrekt ongekende ervaring van een overrompelende persoonlijke liefde. Een worsteling overigens die niet exclusief is voor kloosterlingen. Dit verder uitwerken zou betekenen een bibliotheek vol romans schrijven.

Daartegenover staat dat menselijke vruchtbaarheid ook vaak vormen vond van geestelijke creativiteit. Iets waar een mens van groeit.

Gehoorzaamheid, in de eerste plaats georiënteerd op gemeenschappelijke doelen, strookte vaak niet met de groei van de persoon, die eigen doelen prefereerde op grond van persoonlijk inzicht in problemen en de oplossingen daarvan. Ook dit is vaak een breekpunt gebleken. Maar gehoorzaamheid kon ook leiden tot eigen creativiteit. Een vereiste is dan wel, dat men het Augustiniaans respect voor de unieke persoon opbrengt die in dat geval de vrijheid krijgt om het gemeenschappelijke probleem op een eigen manier op te lossen.

Naar mijn overtuiging en ervaring heeft dat laatste gezorgd voor veel inventiviteit die niet alleen probleemoplossend is maar ook de groei van de persoon ten goede komt.

Armoede en soberheid hebben ook zuiverend gewerkt. Men leerde om behoeften te beperken en te beheersen. Het verlangen zelf als oriëntatie op God werd gezuiverd. Armoede heeft individuen zeker vaak beknut, maar maakte religieuzen ook solidair met de arme medemens, al werd die solidariteit lange tijd niet als een speciaal charisma gezien.

Er is onmiskenbaar veel geleden. Toch hoort dit thuis in het Rijk Gods dat juist door leed en lief in wording is. Dit is een universeel patroon, het speelt zich af op microniveau en ook op macroniveau, in het hele universum; het is de cyclus van sterven en nieuw leven.

Nog één andere aantekening. De gemeenschappelijke armoede van al die kloosterorden heeft geld gegenereerd dat er in eerste instantie voor heeft gezorgd dat in heel West-Europa een netwerk van scholen en ziekenhuizen ontstond. Het werd echter ook benut in missie- en ontwikkelingslanden. Dat is daar tot op de dag van vandaag nog te zien in scholen, ziekenhuizen, kerken en andere gebouwen. Het is te ervaren in emancipatie van de lokale bevolking. Die wereldwijde betrokkenheid en grensoverschrijdende initiatieven maakten religieuzen, zowel thuis als in missielanden, tot echte wereldburgers. Zij leidden in veel gevallen een heroïsch leven van zelfgave, en dat staat haaks op de karikaturale beelden, die in platvloerse grappen naar voren komen.

2. Geloften in het kerkelijk recht

Het kerkelijk recht heeft een slechte naam verworven door misbruik ten bate van eigen voordeel of eigen gelijk. Door wettisch toepassen was het kerkelijk recht niet wat het moet en wil zijn: een bescherming van de rechten van de mens, een veilige en betrouwbare basis. In plaats daarvan werd die wet een dwingeland, soms zelfs een zweep.

Wie het kerkelijk recht goed leest, ontmoet daarin juist de zorg voor de mens, en dan ontmoet je in de wet een zorgzame, warme moeder. En zo is die ook bedoeld.

Ik heb een bevriende canonist¹ gevraagd naar de geschiedenis van de geloften in het Kerkelijk Recht. Het antwoord bevestigde mijn donkerste vermoedens. Want misstanden op allerlei terrein zorgden in de loop van de geschiedenis voor kerkelijke maatregelen op het gebied van bezit, beleving van seksualiteit en het gebruik van macht. Op den duur ontstonden zo de drie klassieke geloften. Het blijft een feit dat geloften de toewijding concreet maken. Daarom is het verheugend dat zich een ontwikkeling heeft voorgedaan, met name na het Tweede Vaticaans Concilie (1963-1966). Het laatste pauselijke document dat aandacht aan het religieuze leven besteedt, *Vita Consecrata* is van 1996. In dit document over het Godtoegewijde leven worden geloften niet gezien als een navolging van Jezus, maar als een groei naar de figuur van Jezus.

Wat betekent dit? Ik persoonlijk bespeur daarin het volgende verschil. De navolging van Jezus is voor veel mensen heel inspirerend. Ik heb groot respect voor degenen die dit consequent beleven. Wij kennen uit de geschiedenis, en gelukkig ook uit onze omgeving mensen die ofwel de armoede, ofwel de maagdelijkheid, ofwel de gehoorzaamheid beleven als een persoonlijke krachtbron. Voor mij echter hield navolging soms ook iets dwingends in. Het leek een onbereikbaar ideaal. De term groeien naar de maat van Jezus is meer een uitnodiging. Dat houdt in dat wij geloften kunnen doen die de positieve kanten van onder meer onze basale talenten formuleren. Dit zou ook in de professieformule tot uiting moeten komen.

¹ Hij verwijst naar het artikel: Hertling, Ludwig, s.j., *Die Professio der Kleriker und die Entstehung der drei Gelübde* in Zeitschrift für katholische Theologie, 56 (1932), p 148-174.

Nog steeds kent het kerkelijk recht twee standen van religieus leven, gewijden en niet-gewijden. Wie gewijd is, maakt ipso facto deel uit van de kerkelijke hiërarchie. Voor deze ordening is geen goed woord te bedenken. Het bezorgt de kerk een archaïsch bestuursmodel en dat is volstrekt onbegrijpelijk voor een instituut met zo veel kennis, cultuur en bekwaamheid. Want dit bestuursmodel is vergelijkbaar met bijvoorbeeld die in Tibet of in islamitische landen. Tot je schaamte moet je erkennen dat de katholieke Kerk bestuurd wordt door een priesterkaste. De kerk onderscheidt zich in dit opzicht niet van een civiele organisatie waarin persoonlijke ambities een rol plegen te spelen. Naar mijn overtuiging ontkracht het bestuurlijk element het gewijde ambt dat per definitie herderlijk en dienend is. Verder is het onbegrijpelijk en zelfs onnatuurlijk dat dit instituut weigert om de krachten die eigen zijn aan vrouwen in te schakelen. Onbegrijpelijk maar voor wie nadenkt wel verklaarbaar, namelijk gebaseerd op angst voor machtsverlies. De uitwerking daarvan past echter niet in dit artikel.

Religieuzen die niet gewijd zijn, dus geen onderdeel vormen van de kerkelijke hiërarchie, hebben een grotere vrijheid om alternatieve wegen te gaan, om een profetisch leven te leiden. Dat is een groot goed! En een kans om een eigen inbreng te hebben in het kerkelijk leven.

3. Verlangen als ingeschapen talent

Ik had de kans om in twee voordrachten verder over de geloften na te denken.² Intussen had ik de rijke inhoud van het woord *verlangen* ervaren.

Als ik het heb over verlangen, heb ik het uitdrukkelijk niet over wensen. Deze twee werkwoorden hebben een totaal verschillende inhoud.

Verlangen ben ik gaan zien als een dynamische kern in ons, als een kracht die geen rust heeft. Een kracht die zich niet neerlegt bij het bestaande of onvoltooide. Verlangen ging ik zien als de ervaring van Gods Geest in mij, het moment waarop ik ervaar dat ik naar Gods beeld geschapen ben. Het verlangen, Gods Geest in mij, verkoopt alles om die ene kostbare parel te verwerven.

Verlangen is ons deel van de Godgelijkenis, inherent aan onze schepping. In Genesis lezen we: naar Zijn beeld en gelijkenis schiep Hij hen. Daarmee is het verlangen het ons toevertrouwde talent bij uitstek. De drie talenten waarop de klassieke kloostergeloften zijn gebaseerd, zijn daaraan ondergeschikt.

Verlangen, dat Goddelijk moment in ons, wil maar één ding: terug in de Oorsprong.

Veel mensen, en met name religieuzen, beleven dit Goddelijk geheim en hebben er alles voor over. Zij voelen de drang namelijk die een mens geen rust laat totdat zij of hij rust in God.

Verlangen heeft geen nood aan geloften, verlangen stormt af op het doel, het vergeet wat achter ons ligt, het reikhalst naar wat voor ons ligt: het Rijk Gods. Verlangen heeft geen aandacht voor omwegen of zijwegen. Kortom, heel het gevecht om die basale talenten in bedwang te houden kwam mij vanuit deze visie lachwekkend voor.

4. Verlangen en religieus leven

² Kerk: gemeenschap in Christus onderweg. Nijmegen, 13 oktober 2001 in de Boskapel, tijdens een studiedag over kloosterspiritualiteit en pastoraat.

Wat wezenlijk is en blijvend. 's-Hertogenbosch, september 2002, een dag over kloosters en religieus leven. De tekst van deze voordracht is integraal opgenomen in katern 5 van Priorij Emmaus te Maarssen.

Verlangen is iets dat in ieder mens leeft.

- Iedere mens kent de nood om innerlijk vrij te zijn.
- De nood om niet alleen te zijn, maar een ‘tegenover’ te hebben, met andere woorden het verlangen een beantwoord mens te zijn.
- Iedereen heeft als levensadem nood aan een toekomst ofwel levensdoel.
- En tot slot, iedereen snakt ernaar om een eigen, herkenbare plaats te hebben in de mensengemeenschap en om daaraan een bijdrage te mogen leveren.

Deze viervoudige nood komt samen in het concept ‘religieus leven’.

- De religieus is een vrij mens die een **profetisch** leven leidt.
- De religieus is vrijwillig ingegaan op de innerlijke roep tot een verbintenis met God en leidt een **mystiek** leven.
- De religieus heeft met het geopenbaarde visioen van Gods bedoeling met de mensen, een weg voor ogen en leidt een **spiritueel** leven.
- De religieus concretiseert zijn of haar engagement in taakgericht werken aan een wereld van vrede en gerechtigheid, in een **solidair** leven.

Het lijkt mij daarom dat je religieuzen niet moet zien als gemankeerde mensen, maar juist als volledige, zelfs vervulde mensen. Deze vier kenmerken – profetisch, mystiek, spiritueel en solidair - vatten de identiteit van moderne religieuzen samen. Ze komen in de plaats van arm, zuiver en gehoorzaam.

Ik wil hierbij nog een opmerking maken. Onttrek vrouwelijke religieuzen niet aan hun eigen belangrijke zending. Zet hen niet in als goedkope krachten om werk te verrichten wat elke geëmancipeerde man tegenwoordig zelf doet. Volgens mij zou dat in het kerkelijk wetboek moeten worden opgenomen. Domweg als een verbod. Maar, naar mijn inschatting, hebben we daar nog minstens een eeuw voor nodig. Misschien zelfs een concilie.

In een gesprek met onze participanten, vrouwen die bij ons kwamen om precies de inhoud van het woord verlangen te ontdekken, vroeg ik mij af of wij geen gelofte kunnen doen op dat talent, op verlangen. Zij, vrouwen met een diep verlangen, zouden zich op dat woord moeten toewijden.

Tot slot

Op basis van mijn overwegingen pleit ik voor een nieuwe tekst van toewijding.

Betekenisvol daarbij is dat elk ceremonieel van toewijding, of het nu inkleding of professie betreft, heel authentiek begint met de vraag aan de kandidaat: ‘*Wat verlang je?*’

zr. Hildegard Schoffemeer c.r.s.s.

Maarssen, maart 2006